

ЧУРА Катерина,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність А4 Середня освіта,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української та зарубіжної літератур і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Світлана БОРОДЦА

РЕЛІГІЙНО-ДУХОВНИЙ АСПЕКТ ЕСЕЇСТИКИ В. БАРКИ

Творча спадщина В. Барки – своєрідний інтелектуальний моноліт, де поетичне, прозове та публіцистичне начала перебувають у постійному взаємодоповненні. Есеїстика письменника, зосереджена у фундаментальних збірках «Жайворонкові джерела» (1956), «Вершник неба» (1965), «Земля садівничих» (1977), сьогодні потребує системного переосмислення крізь призму його філософського світорозуміння.

За тематичною диференціацією есеїв, яку пропонує Г. Швець, поділяючи їх за проблемно-тематичним принципом на філософсько-релігійні, літературно-критичні та літературно-філософські [5, с. 10], домінує релігійно-християнський аспект. Барка-мислитель був не просто спостерігачем, а теологом-інтерпретатором буття, для котрого будь-яке соціокультурне явище має сенс лише в контексті новозавітної істини. Найвищим покликанням митця В. Барка вважав служіння Слову Божому, що ототожнюється з божественним Об'явленням.

Збірка «Земля садівничих» є ключовою для розуміння метафоричної мови В. Барки. Назва твору актуалізує давньоукраїнську традицію символічного образу «саду», що бере початок з Середньовіччя та Бароко. Для автора сад – це не лише естетичний простір, а духовне місце, де відбувається зустріч людини з Богом. Цей символ глибоко закорінений у біблійній «Пісні Пісень», працях Отців Церкви та бароковій проповідницькій прозі. В. Барка переосмислив його як простір внутрішнього вдосконалення. У його трактуванні садівничий – це митець або вірянин, що обробляє «грунт» власної душі, готуючи її до сприйняття небесного світла. Це продовжує

філософську традицію Г. Сковороди, «Сад божественних пісень» якого став прообразом для гармонійного існування особистості у всесвіті.

У «Землі садівничих» В. Барки метафора виконує роль гносеологічного інструмента. Вона є мостом між трансцендентним та матеріальним. Завдяки метафоричності мистецтво здатне висвітлити внутрішню сутність речень, яку неможливо спіймати фізичним зором. Саме тому критерієм істинного мистецтва для В. Барки є здатність відображати Божественну присутність у конкретних художніх образах [3, с. 8].

Духовна спорідненість В. Барки із Г. Сковородою виходить за межі суто літературних запозичень. Це приклад екзистенційного учнівства. В. Барка не лише досліджував спадщину українського філософа, а й творчо інтегрував його життєві принципи у власну світоглядну систему. Знаменитий афоризм Г. Сковороди набув у В. Барки іншого семантичного відтінку: «Світ мене спіймав, але не вдержав» [4, с. 20]. Це твердження фіксує перемогу духу над матеріальними обставинами вигнання та побутової скрути.

Обох мислителів об'єднує ставлення до Біблії як до дзеркала, в якому людина бачить Бога. В. Барка поділяв думку Г. Сковороди про те, що Святе Письмо через таємничі образи відкриває шлях до пізнання добра і справедливості [2, с. 33]. Життєвий шлях В. Барки – відмова від комфорту, смирення та зосередженість на метафізичних питаннях – жива реалізація сквородинського ідеалу «внутрішньої людини». Для В. Барки Біблія – це Книга книг, що підтверджує епіграф до збірки «Земля садівничих»: «Нехай духовна культура все йде вперед, нехай природничі науки ростуть все далі – в широчину і глибину, і людський дух удосконалюється, як хоче, але він не перевершить висоти і моральної культури християнства, як воно сіяє і світить в Євангеліях» [1, с. 9].

Для автора романів «Рай» та «Жовтий князь» Біблія є не лише релігійним каноном, це – найдосконаліший взірець поетичного слова. Він переконаний, що останнє має божественне походження, а тому воно непосильне для «смертної людини», якщо та не має благодаті. Поезія в цій системі координат постає як «молодша сестра віри» [4, с. 21].

Основна місія поетичного слова – це духовна реанімація. У світі, де панує матеріалізм, поезія має повернути людяність у збайдужілі серця. Тому В. Барка порівнював творчість зі священством: як пастир віддає себе служінню вітварю, так і поет має сповна віддатися Божому «провідуванню», ігноруючи буденні клопоти [1, с. 12].

Важливою складовою есеїстики В. Барки є його тривога за долю сучасної культури. Він ввів поняття «антимистецтва» – боговорожої

творчості, яка замість того, щоб підносити душу, робить її «глухою до Божого поклику, як стовп; без віри й істини; без мети духовної. Поезію обертає в антипоезію; прищеплює найпоганіший смак» [1, с. 14]. На думку В. Барки, література, що зневажає Біблію, втрачає свою сутність і стає інструментом гріховного віддалення людини від Бога [12, с. 14].

Найбільшою трагедією В. Барка вважав моральну деградацію та занепад духовної могутності слова. Він з боєм констатував факт зникнення традиції сімейного читання Письма, що призводить до виховання поколінь, позбавлених метафізичного орієнтира [1, с. 15]. Проте він убачав надію у митцях, зокрема представниках Нью-Йоркської групи, які намагалися повернути літературу в річище духовності через щирість і метафоричність мови [1, с. 16].

Осмилення В. Баркою значущості постатей Т. Шевченка та І. Франка в його есеїстиці позбавлене впливу радянської ідеології. Т. Шевченко для нього – «речник обнови», чия творчість є відлунням новозавітних істин. У статті «Кобзар і Біблія», що увійшла у збірку «Земля садівничих», В. Барка не погоджувався з тими, хто хоче поставити «Кобзар» над писаннями пророків. Бо «Кобзар» – це писання людське, земне, друге – від неба [2, с. 41]. За переконанням автора, Т. Шевченко орієнтувався на Святе Письмо: «маючи перед очима глави з Писання і поряд вірші Шевченка, створені під їх впливом, – переконуємося: приходить світло нетлінне від Біблії для поета, що, сприймаючи його, заговорив, як новочасний вісник його, але не суперник» [1, с. 173].

Величну постать І. Франка інтерпретовано через його духовний вплив та значну шану українців. Статтю «Багатство Франка», яку В. Барка написав з нагоди дня народження велета духу як своєрідну проповідь, він збагатив євангельськими оповідями, що, за авторовим задумом, мали освітити й увиразнити образ Каменяря. Так, використавши євангельську притчу про апостола Петра, В. Барка порівняв І. Франка з тим, хто, не маючи золота, повертає калікам здатність ходити, оскільки І. Франко подав українському народу хліб духовний і світло істини, збагативши «духовних жебраків» сміливістю боротися за правду. В. Барка зазначав, що Петро «передав через свою руку милость Божу в чудесному оздоровленні; вона ж дар духовний, що має всемогутню силу – не тільки зцілити недужого, але звершити найвище: врятувати душу його для життя вічного» [1, с. 42-43].

Апостол Петро в роздумах В. Барки стоїть поряд із Г. Сковородою, Т. Шевченком та І. Франком, котрі, не маючи матеріальних цінностей, – духовними збагатили український народ, зокрема правдою «такою сміливою,

що за вислови її самі ж приймали переслідування протягом життя, чи злиденну скруту, каторжну муку, недугу і передчасну смерть. Але збагатили духовних калік – жебраків; помогли їм стати на ноги і ходити в правді, подавши їм руку помочі. Вернули їм зір: світлом істини; вкріпили їм серце сміливістю, ствердивши їх право; показали їм напрямок» [1, с. 44]. У цьому і полягає роль митця в історії свого народу, яку В. Барка продовжив осмислювати в есеї «Відхід Тичини». «Діамантовим взірцем досконалости» [1, с. 59] у творчості П. Тичини він називав період від «Сонячних кларнетів» до «Вітру з України» [1, с. 59]. А таємниця лірики раннього П. Тичини, на його думку, захована у «незглибимій сердечності, з якою прихиляється до кожного болю людського і торкає душевної рани – ніби сестринськими пальцями, щоб покласти хоч крапельку бальзаму з свого світла» [1, с. 62].

Таким чином, есеїстика В. Барки – це цілісна програма духовного відродження української нації, що базується на переконанні автора: вершинна творчість завжди є результатом внутрішнього відгуку на живу правду Бога. Для В. Барки поезія – це найвища форма подвижництва, яка зобов'язує митця бути вірним небесному покликанню навіть за умов земного зречення, як це сталося із П. Тичиною. Есеїстична спадщина В. Барки залишається актуальним закликком до навернення культури в її сакральні витоки.

Список використаної літератури

1. Барка В. Земля садівничих: Есеї. Нью-Йорк: Сучасність, 1977. 98 с.
2. Орловська Л. М. Біблійно-християнський контекст у прозі Василя Барки: магістерська робота: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, філолог. ф-т; наук. кер.: В. І. Антофійчук. Чернівці, 2021. 94 с.
3. Орлюк Я. Василь Барка і його роман «Жовтий князь». *Дивослово*. 2000. № 6. С. 34-36.
4. Стех М. «Світ мене спіймав, але не вдержав»: інтерв'ю з Василем Баркою. *Термінус*. 1987. Зима. Ч. 2. С. 20–27.
5. Швець Г. Д. Есеїстика Василя Барки: жанрова специфіка та проблематика: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 20 с.